

RAZPRAVE – ČLANKI

Lana A. Whited z M. Katherine Grimes

KAJ BI STORIL HARRY? J. K. Rowling in teorije etičnega razvoja Lawrenca Kohlberga*

Avtorici enega pomembnejših poglavij zbornika *Slonokoščeni stolp in Harry Potter* nahajata temelj spora o vrednosti pripovedi Harry Potter v skrbi za razvoj vrednot pri mladih bralcih. Tako predvsem etičnim in ideološkim, deloma pa tudi estetskim pomislekom kritikov pripovedi zoperstavita sistematično analizo moralnega presojanja likov iz pripovedi, in sicer na podlagi teorije etičnega zorenja kot jo je izhajajoč iz Piageta razvili predvsem Kohlberg. S takšno analizo avtorici prispevka mdr. pokažeta bogastvo etične in ideološke plati pripovedi ter njeno spodbujanje bralca k moralnem zorenju.

The authors of one of the more important chapters in *The Ivory Tower and Harry Potter* find the foundation of the conflict concerning the value of the Harry Potter stories to be the care for the promotion of values in young readers. Thus the critical opinions about the ethics, ideology and partly also the aesthetics of the respective stories are countered by a systematic analysis of moral reasoning of the characters in Harry Potter, based on the theory of moral maturation, derived from Piaget, and developed primarily by Kohlberg. This analysis helps the authors to point out, among other things, the wealth of the ethical and the ideological aspect of the stories, as well as their positive contribution to readers' moral maturation.

Slavni literarni junak Harry Potter britanske avtorice J. K. Rowling, do tega trenutka zvezda štirih prodajnih uspešnic (članek je izšel leta 2004, op. ur.), hodi v šolo kot vsi drugi otroci. Toda njegova šola, Bradavičarska akademija za čarovnike in čaravnice, je precej drugačna od resničnih oziroma 'bunkeljskih' šol, saj imajo Harry in njegovi sošolci na urniku predmete, kot so spreminjanje oblike, vedeževanje, obramba pred mračnimi silami, čarobni napoji, zgodovina čarovništva in nega čarobnih živali. Zaradi Harryjevega čarovništva je knjige napadla religiozna desnica, ki se boji, da lahko tovrstni vzori mlade odvrnejo od vzgoje, kakršne so deležni doma in v verskih ustanovah, s tem pa morda oslabijo njihovo moralo in posledično spodbudijo neprimerno vedenje. Bistvo ugovorov s strani konservativnih kristjanov je v tem, kar psihologi imenujejo 'desenzitizacija', v skrbi, da bo

* Besedilo je prevod članka, objavljenega v zborniku *The Ivory Tower and Harry Potter* (ur. Lana A. Whited). Columbia, London: University of Missouri Press, 2004. Str. 182–208.

izpostavitev nekemu pojavu povzročila povečano toleranco do njega. Karen Jo Gounard iz skupine Family Friendly Libraries (Družini prijazne knjižnice) imenuje serijo knjig o Harryju Potterju 'portal', saj naj bi knjige služile kot vrata v svet tabuja, ki bi se mu otroci sicer lahko izognili ali bi se z njim spoznali kasneje.¹ Konservativni kristjani nasprotujejo tudi dihotomiji, ki jo Rowlingova vzpostavi med bunkeljskim in čarovniškim svetom. Primerjajmo Harryja z Dudleyjem Dursleyjem, Minervo McHudurro s Petunijo Dursley ali Hagrida z Vernonom Dursleyjem in ne bo nam težko določiti, na čigavi strani je avtorica. Njeni nečarovniški liki so v najboljšem primeru zgolj številke, v najslabšem podleži, vsi pa prebivajo v črno-belem svetu, ki je v ostrem nasprotju z barvitim čarovniškim. Kateremu otroku ne bi bilo ljubo, če bi lahko med telovadbo z metlo švigal po zraku ali se spremenil v mačka, pa čeprav zgolj v domišljiji?

Takšne versko pogojene ugovore je lahko označiti za trivialne in mnogi avtorji strokovnih in esejističnih spisov so to tudi storili. Tako je na primer India Knight v londonskem *Timesu* zapisala, da prepoved knjig s strani anglikanske osnovne šole St. Mary's Island v Kentu »znova dokazuje, da nekateri ljudje ne bi prepoznali fantastičnega vzornika, pa če bi jih ugriznil v zadnjico«. Rowlingova sama je v nastopu na oddaji *Larry King Live* na CNN spregovorila o tem z manj sarkazma. A v njenih besedah je vendarle odzvanjala nejevera, ko je izjavila, da so po njenem mnenju »njihovi ugovori povsem neupravičeni«. Najglasnejši izmed tistih, ki bi Harryja izgnali iz otroških knjižnic in učilnic, knjig niso prebrali, in takšni cenzorji Rowlingove so se znašli v neverodostojnem položaju, zaradi katerega so lahka tarča, zlasti za intelektualce.²

Medtem ko ne gre računati na spravo med tistimi, ki bi Potterja prepovedali, in tistimi, ki bi cenzurirali cenzorje, je pomembno zapisati, da položaja obeh taborov temeljita na isti premisi: branje ima močan vpliv na etični razvoj otrok in pubertetnikov. Najsi zastopamo mnenje, da si bo otrok zaradi branja serije *Harry Potter* po Mrlakensteinovem vzoru prizadeval doseči zmagoslavje zla ali da se bo tako kot Hermiona z vsem srcem zagnal v kampanjo za dobrobit vseh brez socialnih pravic, v podtonu impliciramo, da na naše odnose in vedenje vplivajo izkušnje knjižnih junakov. Mrlakenstein in Albus Dumbledore sta drug drugemu nenazadnje nasprotnika, ne protislovji. Splošno soglasje pa dosega mnenje, da je dobro videti otroke, ki so postali stalne stranke knjigarn in knjižnic (prav tako kot Hermiona). Celo tisti, ki ugovarjajo knjigam Rowlingove iz verskih razlogov ali imajo občutek, da njeno pisanje nima prave literarne vrednosti, priznavajo, da zaradi Harryja otroci vendarle berejo.

Zaradi tega se zdi, da bi bilo v primerjavi z obsojanjem ali favoriziranjem knjig o Harryju Potterju vrednejše početi sledeče: pregledati serijo v luči primerov etičnih odločitev, ki jih Rowlingova nudi mladim bralcem. Verjetno najbolj vplivna raziskava otroškega moralnega presojanja je tista, ki jo je izvajal psiholog Lawrence Kohlberg na Harvardski univerzi v šestdesetih in sedemdesetih letih. Z aplikacijo Piagetovega pristopa h kognitivnemu razvoju na razvoj moralnega presojanja je Kohlbergovo delo rezultiralo v šeststopenjskem modelu etičnega

¹ Citirano v: Kimbra Wilder Gish: *Hunting Down Harry Potter: An Exploration of Religious Concerns about Children's Literature* (Lov na Harryja Potterja: Raziskava versko pogojenih skrbi glede mladinske literature), 269.

² India Knight: *The Trouble with Harry* (Težave s Harryjem); J. K. Rowling: *The Suprising Success of Harry Potter* (Osupljivi uspeh Harryja Potterja).

razvoja. Kohlberg bi verjetno vztrajal, da se ni potrebno poglobljati v vprašanje, kakšno etiko ali katere specifične etične vrednote lahko otrok pridobi z branjem Harryja Potterja, temveč je pomembneje razmisliti, kakšne izkušnje moralnega presojanja ponujajo knjige Rowlingove mladim bralcem. Čeprav Harryjeve dileme vključujejo bitja in prizorišča, ki so precej drugačna od tistih iz 'resničnega' sveta, ga Rowlingova postavlja v tako številne pozicije, v katerih se mora odločiti med povsem realističnimi alternativami, da saga o Harryju nazadnje učinkuje celo kot izvrstna ilustracija Kohlbergovih teorij.

Lawrence Kohlberg sreča Harryja Potterja

Praktiki in teoretiki s področja izobraževanja že od Sokratovih časov razpravljajo o primernosti etične vzgoje v šolstvu in o načinih, na katere bi jo izvajali. Doktorska raziskava Lawrence Kohlberga je temeljila na pregledu otroških utemeljitev etičnih odločitev v zvezi z moralnimi dilemami, s katerimi jih je soočil, nato pa je teorije, ki jih je formuliral na podlagi teh in drugih raziskav, apliciral v šolsko okolje. Kohlberg je poskuse na področju moralnega presojanja izvajal med otroki in mladostniki, večinoma fanti. V splošnem je bila njegova metoda v tem, da je otroku predstavil scenarij, v katerem je bila izmišljena oseba soočena z etično dilemo, nato pa ga prosil, naj glasno razmišlja o tem, kaj naj bi ta oseba storila in zakaj. Scenarij, ki ga je Kohlberg uporabil najpogostejše, je sčasoma postal znan kot 'Heinzeva dilema':

Neki ženski iz Evrope je zaradi posebne vrste raka grozila smrt. Obstajalo je eno samo zdravilo, ki bi jo po mnenju zdravnikov lahko rešilo. Šlo je za obliko radija, ki jo je pred kratkim odkril lekarnar iz istega mesta. Izdelava zdravila je bila draga, toda lekarnar je zanj računal desetkrat več, kot ga je stal material; zanj je plačal 400 USD, za majhno količino zdravila pa je hotel 4.000 USD. Mož bolne ženske, Heinz, je obiskal čisto vse, ki jih je poznal, da bi si sposodil denar, in posegel tudi po vseh drugih zakonitih sredstvih, toda zbral je lahko le 2.000 USD, torej polovico cene zdravila. Lekarnarju je povedal, da žena umira in ga prosil, naj mu proda zdravilo po nižji ceni ali mu ga dovoli do konca plačati kasneje. Toda lekarnar je dejal: »Ne, odkril sem zdravilo in zdaj bom z njim zaslužil.« Ko je Heinz tako poskusil čisto vse, je v obupanosti začel razmišljati, da bi vlomil v lekarno in ukradel zdravilo, ki ga je potreboval za ženo.³

Pomembno je pripomniti, da se je Kohlberg osredotočil na otrokovo utemeljitev razrešitve dileme, ne na razrešitev samo. Kot razlaga Thomas Berendt, avtor dela *Child Development (Otrokov razvoj)*, Kohlberga »ni prav dosti zanimalo, ali naj bi Heinz zdravilo ukradel. Zelo pa ga je zanimalo, *zakaj* naj bi ga ukradel.«⁴ Najsi je otrok utemeljeval, da Heinz ne bi smel ukrasti zdravila, ker bi ga pri tem lahko ujeli, ali da bi ga moral ukrasti, ker ne more brez žene, sta oba odziva tipična za presojanje na nižjih ravneh; osnovana sta na tem, kar je najboljše za Heinza in torej izkazuje tip utemeljevanja, ki je pogojen predvsem s samoljubjem.

³ A. Colby in Lawrence Kohlberg: *Theoretical Foundations and Research Validation. Standard Issue Scoring Manual (Teoretične osnove in evalvacija raziskave. Standardizirani vprašalnik)*, 1.

⁴ Thomas Berendt: *Child Development*, 614.

Iz teh raziskav je Kohlberg razvil shemo etičnega zorenja s tremi ravni: predkonvencionalno, konvencionalno in pokonvencionalno. Vsaka od teh ravni ima nadalje dve stopnji; vsega skupaj jih je v etičnem razvoju torej šest:⁵

- I. predkonvencionalna raven
 - 1. stopnja: poslušnost in strah pred kaznijo
 - 2. stopnja: instrumentalno relativistična
- II. konvencionalna raven
 - 3. stopnja: stopnja medsebojnega ujemanja
 - 4. stopnja: stopnja priznavanja zakonov in reda
- III. pokonvencionalna raven
 - 5. stopnja: stopnja vzajemnega družbenega soglasja
 - 6. stopnja: stopnja univerzalnega etičnega načela

Etični razvoj na predkonvencionalni ravni

Prva raven, predkonvencionalna, vključuje dve stopnji. Med prvo, imenovano poslušnost in strah pred kaznijo, se najmlajši otroci naučijo storiti, kar od njih pričakujejo odrasli in vrstniki, da bi se izognili kazni. Tako zavzamejo stališče 'sila postavlja pravila' (might makes right), saj se zdi najbolj varno: če znajo razbrati, kaj odrasli želijo, in če to storijo, se lahko kazni izognejo. Prikazano s Heinzevo dilemo bi otroci na prvi stopnji utemeljevali, da Heinz ne bi smel ukrasti zdravila, ker bi ga lahko aretirali in vrgli v ječo, ali pa da bi ga moral ukrasti, saj bi jo verjetno odnesel brez kazni. V vsakem primeru je ključna motivacija izogib negativnim posledicam.

Karakter v svetu Harryja Potterja, ki je najboljši primer prvostopenjske morale, se pojavi že v knjigi *Harry Potter in kamen modrosti*, ko med prvim potovanjem na Bradavičarko pomoli glavo v Harryjev kupe Dreco Malfoy, sin člana šolskega sveta Bradavičarke. V štirih knjigah iz serije, kolikor jih je izšlo do sedaj, se Malfoy vedno ravna zgolj po načelu: 'moj oči je pomembna oseba, torej jo bom odnesel brez večjih posledic'. V prvi knjigi lahki tarči, Nevillu Veleritu, ukrade 'spominko', pripravo, ki mu jo je poslala babica, da ne bi pozabljal na pomembne reči. Ko se prikaže eden izmed profesorjev, Dreco spominko končno namrgodeno vrne, češ da jo je 'samo gledal' (*Kamen modrosti*, 145). Ko si Neville nato med prvo vajo v letenju z metlo zlomi zapestje, se Dreco norčuje iz njega, znova pograbi spominko in z njo vred odleti proč. Harry ga nazadnje ustrahuje, da ga bo zvrnil z metle, in takrat Malfoy spominko spusti. Harry se očitno zaveda, katera je edina delujoča taktika za sošolca, ki se rad izživlja; osnovana je na presojanju, ki karakterizira Kohlbergovo prvo stopnjo – 'sila postavlja pravila'.

Odrasli lik, ki nam ilustrira princip 'sila postavlja pravila', je Harryjev stric Vernon Dursley, čigar oskrbi je prepuščen glavni junak po smrti svojih staršev. Vernon domneva, da bo pri Harryju najbolje delovala metoda trde roke, saj nanj rjove: »Opozoril sem te! opozoril sem te, da v tej hiši nihče ne sme niti namigniti, kakšne pokvarjene reči zganjate na tisti šoli!« (*Dvorana skrivnosti*,

⁵ Lawrence Kohlberg: *The Philosophy of Moral Development (Filozofija etičnega razvoja)*, XXVIII.

2). Dursleyjevi Harryja tako zaklenejo v omaro pod stopnišče v upanju, da mu bodo s tem preprečili stik z vsem čarobnim. Ko Harry hoče oditi, pa mu stric to poskuša onemogočiti tako, da ga zgrabi za gleženj. Toda Vernon je Harryja presodil napačno, kajti mladi čarovnik je že daleč od stopnje 'sila postavlja pravila'; neprijetna poletja pri Dursleyjevih pač pretrpi, vkolikor jih ne popestrijo njegovi čarovniški prijatelji, ki ga občasno pridejo rešiti. Vernon kot odrasel seveda ni več na prvi stopnji etičnega razvoja, toda očitno je prepričan, da bo z grožnjami pri Harryju kaj dosegel.

Dudley, sin Vernona Dursleyja in Harryjev bratranec, je dobra ponazoritev instrumentalno relativistične, torej druge stopnje na Kohlbergovi lestvici. Med drugo stopnjo otroci storijo to, kar naj bi po njihovem naredili, da bi dosegli svoje. Otrok se nauči deliti svoje igrače z drugimi, da bi jih oni z njim. Njegov odnos je torej 'roka roko umije'. Zanimiv primer presojanja druge stopnje v Kohlbergovi študiji je podal inuitski otrok; po njegovem mnenju naj bi Heinz ukradel zdravilo, da bi si njegova žena opomogla in bi mu spet lahko 'razrezala ribe' (t. j. pripravila obed). Otrok na drugi razvojni stopnji bi lahko tudi dejal, naj Heinz ne ukrade zdravila, saj ga ne potrebuje zase.

Otroci na drugi stopnji začenjajo razumevati koncept poštenja in so zmožni priboljšek, na primer bonbone, enakopravno razdeliti med prijatelje. Toda Dudley Dursley nima prijateljev. Namesto tega izmenjuje vedenje, kakršnega si želijo njegovi starši, za njihovo hvalo in naklonjenost, ki je najpogostejše izražena v obliki hrane. V knjigi *Harry Potter in dvorana skrivnosti* tako Dudley zbode – značilno zanj – Harryja z vprašanjem, zakaj ni za rojstni dan od svojih sošolcev dobil voščilnic. Ko se Harry na to jezno odzove in Dudleyja prestraši s 'čarobnimi' besedami »hokuslala, pokuslala« (Dvorana skrivnosti, 8), ga Dudley steče zatožiti mami in je nagrajen s sladoledom. Dudleyja srečamo le v dveh poglavjih četrte knjige *Harry Potter in ognjeni kelih*, a do takrat ima zaradi svoje pogoltnosti že težave s težo (27). Ker naj bi prerasel največjo šolsko uniformo, kar jih je moč dobiti, je na strogi dieti in sme za zajtrk pojesti le četrtno grenivke. Nič čudnega, da je običajno precej slabe volje, in ko Weasleyjevi pridejo po Harryja, da bi ga odpeljali na svetovno prvenstvo v quidditchu, ter Georgu in Fredu Weasleyju padejo na tla sladkarije, jih pogoltne, kot bi mignil, saj se ne zaveda, da so začarane in mu bo zaradi njih nabrekli jezik. Za Dudleyja je celo pri štirinajstih še vedno najpomembnejše vprašanje, kaj bo iz česar koli že potegnili on sam.

Kohlberg je ugotovil, da je presojanje na predkonvencionalni ravni najbolj pogosto pri otrocih do devetega leta starosti. V *Kamnu modrosti* imajo Harry in njegovi sošolci enajst let. Tako bi moralo biti presojanje Dreca Malfoya že v prvi knjigi serije na naslednji ravni, konvencionalni. Toda celo v *Harry Potter in jetnik iz Azkabana* ter *Harry Potter in ognjeni kelih*, ko so študentje Harryjevega letnika stari trinajst oziroma štirinajst let, Dreco doseže komaj drugo stopnjo. V *Jetniku iz Azkabana* ne stori ničesar, ko Ministrstvo za čaranje načrtuje obglavljenje čarobne živali, hipogrifa, ki ga je opraskal, ker se fant ni zmenil za pravila o primernem ravnanja s to živaljo. Čeprav bitju grozi eksekucija, Dreco pri tem ne občuti etičnega nelagodja, saj ve, da bodo praske napeljale njegovega očeta, člana šolskega sveta, k zahtevi po odpustitvi Hagrida, enega izmed Harryjevih prijateljev. Dreco torej uživa ob neprijetnostih, ki jih je sprožil prek svojega očeta. Ko Hagrid v *Ognjenem kelihu* študentom predstavi drugo čarobno bitje, ritotrobega zaribanca, Dreco vztrajno sprašuje, zakaj bi jih sploh redili? So mar koristni? (196) V tem

je jasna implikacija 'zakaj bi negovali bitja, če ta ničesar ne storijo za nas', kar je značilno za presojanje druge stopnje.

Strašljiv primer odraslih, ki še vedno delujejo na drugi stopnji, srečamo v delu četrte knjige, ki je posvečen svetovnemu prvenstvu v quidditchu. Ko nekdo na nočno nebo pričara Mojstrovo, torej Mrlakensteinovo znamenje, se skupina 'Jedcev smrti' (Mrlakensteinovih privržencev) spravi nad bunkeljne, da zalebdijo nad taborom. Jedci v njihovem strahu in ponižanju uživajo; eno izmed žensk celo zasukajo na glavo, tako da si zijala pod njo lahko ogledajo njeno spodnje perilo. Predsodek, kakršen Jedcem smrti 'omogoča', da nadlegujejo kogar koli, ki ni 'čistokrven', je prav tako koncept druge stopnje: če lahko ponižajo vsakogar, ki ni stoodstotni čarovnik, so lahko t. i. 'čistokrvni' čarovniki sami zase prepričani, da so nekaj posebnega. Dreco Malfoy seveda prevzema drugostopenjske načine presojanja od svojega očeta in drugih Jedcev, kar postane očitno v *Dvorani skrivnosti*, ko napove, da se bodo napadi stopnjevali: »Zadnjič, ko se je odprla Dvorana skrivnosti, je neka brezkrvnica umrla. Stavim, da bo tudi tokrat kakšen brezkrvnež šel rakom žvižgat.« Dreco torej k napovedi takoj pristavi način, na katerega bi od nje kaj imel.

Drug odrasli, ki včasih deluje na predkonvencionalni ravni, je Marius Mally. Glistorepy, kot ga kličejo, je nekdANJI prijatelj in sošolec Harryjevega očeta Jamesa Potterja, Harry pa v tretji knjigi izve, da je prav Glistorepy izdal njegove starše, ko je na noč njihovega umora Mrlakensteinu povedal, kje se skrivajo. V soočenju s Siriusom Blackom in Remusom Wulfom (preostalima članoma četverice Jamesa Potterja) Mally zatrjuje, da je Lily in Jamesa Potterja moral izdati, sicer bi Mrlakenstein ubil njega. To je šolski primer prvostopenjskega presojanja, lastnega človeku, v katerem se ne zganejo višji etični principi (kot na primer zvestoba prijateljem), ker ga še vedno zaposluje zgolj skrb za samega sebe. Sirius Black nadalje pozna Mariusa dovolj, da spregleda njegovo dodatno motivacijo: Mariusu daje zvestoba Mrlakensteinu občutek vrednosti, ki ga je prej pogrešal. Sirius je namreč domneval, da je Marius najboljši zaupnik Potterjev natanko zato, ker je v njem videl 'šibkega, nesposobnega človeka', toda Glistorepy je v izdaji Jamesa in Lily Potter videl priložnost, da se prikupi Mrlakensteinu. Z opisom Mariusove motivacije pa Black izrazi šolski primer presojanja druge stopnje: »Si mogoče kdaj v življenju komu pomagal, če ti ni bilo povsem jasno, kaj boš s tem pridobil? Niti enkrat!« (*Jetnik iz Azkabana*, 370)

Naslednji dober primer Mariusovega drugostopenjskega presojanja najdemo proti koncu *Ognjenega keliha*, ko si mora Glistorepy odsekati roko, da bi dopolnil koktajl kosti, mesa in krvi, kakršnega potrebuje Mrlakenstein za novo telo. Človeško meso, ki ga potrebuje Mojster, mora biti dano prostovoljno, in da bi Mrlakenstein Glistorepyja k temu privabil, mu obljubi povsem novo roko. Obljubo nekaj strani kasneje izpolni, a šele ko se okoli njega zberejo tudi drugi Jedci smrti, kar je dokaz, da tudi njega motivira presojanje druge stopnje; Glistorepyjevo dlan nadomesti vpričo drugih Jedcev, da bi okrepil njihovo vero v svojo moč (Mrlakenstein sicer niha med tem motivom in presojanjem prve stopnje, 'sila postavlja pravila'). Čeprav se bralci včasih nagibamo k argumentu, da Glistorepy služi Mrlakensteinu zaradi motiva tretje stopnje – zvestobe – se Mrlakenstein ne pusti preslepiti. Glistorepyja zavrne, da se je k njemu vrnil iz strahu pred Mojstrovimi zavezniki, ne iz zvestobe (*Ognjeni kelih*, 649).

Etični razvoj na konvencionalni ravni

Druga raven v Kohlbergovi shemi je konvencionalna. Na tej ravni se otroci vse bolj zavedajo abstraktnih konceptov morale in družbenih pričakovanj ter se začnejo podrežati konvencijam, kot jih zaznajo v svoji okolici. Tudi tu sta dve stopnji. Prva je stopnja medsebojnega ujemanja. Med to, tretjo stopnjo, se otroci naučijo storiti tisto, zaradi česar jih pohvalimo. Če jim rečemo »Kakšna prijazna punčka si!« ali »Kako priden fant si!«, je to za otroke, zainteresirane predvsem za medsebojno ujemanje, dovolj, da jih naučimo želenega vedenja. Na tej stopnji postane zanje pomembna tudi motivacija in že razumejo, da nesreče kljub slabim posledicam (nenamerno prevrniti kozarec mleka, na primer) niso napak na isti način kot namerno neprimerno dejanje, kakršno je zbiti kozarec z mlekom v navalu jeze. Na konvencionalni ravni se je otrok nadalje zmožen postaviti v vlogo nekoga drugega v smislu Kantovega zlatega pravila. Ko otroka tako seznanimo s Heinzevo dilemo, bo menil, da bi Heinz zdravilo moral ukrasti, saj je za njegovo ženo, ki naj bi jo imel rad, ali pa, da ga ne bi smel ukrasti, saj ga bodo potem ljudje imeli za tatu. Pubertetniki in odrasli na tej ravni delujejo v skladu s pričakovanji drugih, kot jih pač zaznavajo.

Harry in njegovi prijatelji v okviru tretje stopnje delujejo z lahkoto. Ko Harry na vlaku za Bradavičarko sreča Rona Weasleyja, kupi mnogo sladkarij, da bi jih delil z novim prijateljem; da živi Ronova družina v finančnem smislu bolj skromno, mu je postalo jasno že prej. V *Dvorani skrivnosti* dobi Harry kot slavna osebnost podpisane izvide učbenikov svojega novega profesorja, a jih nemudoma podari Ginny Weasley, Ronovi sestri, saj bo družini s petimi otroki s tem olajšal breme nakupa šolskih knjig. Toda Ginny in Ron sta na boljšem na drugačen način: s Harryjem delita veliko, ljubečo družino in Weasleyjevi mu med neprijetnim bivanjem pri Dursleyjevih pogosto omogočijo oddih. V *Ognjenem kelihu*, ko so družine šolskih prvakov povabljene na ogled njihove tretje naloge, Harry presenečeno opazi, da sta se med gledalci pojavila Molly in Bill Weasley (Ronova mama in brat), in sicer v vlogi njegovih nadomestnih sorodnikov. Glavni junak v isti knjigi jasno izkaže motiv tretje stopnje, zvestobo, ko obžaluje, da je pisal svojemu botru Siriusu Blacku – omenil mu je, da ga kljuva v brazgotini in boji se, da bo ubežnika Siriusa s tem pripravil do dejanja, s katerim se bo izdal. Edina živa oseba, ki ji je Harry zvest bolj kot Siriusu Blacku, pa je njegov ravnatelj, Albus Dumbledore. Na koncu *Dvorane skrivnosti* Harry premaga baziliska, ki je napadal študente, šele ko mu na pomoč prileti Dumbledorjev feniks Fawkes. Po spopadu ravnatelj Harryju pove, da je ptiča priklical zgolj izkaz »resnične zvestobe« in Dumbledore tudi sicer na več mestih poveže pojem zvestobe s feniksom (*Dvorana skrivnosti*, 207, 332).

A čeprav Harry običajno deluje na tretji stopnji (ali višji), vsaj enkrat zdrsne k presojanju druge stopnje; ko v *Ognjenem kelihu* zasliši krike Fleur Delacour (oba sta v labirintu in poskušata opraviti tretjo nalogo Trišolskega tekmovanja), pomisli »En tekmeč manj« (*Ognjeni kelih*, 625). Harryjev odziv na sotekmovalkine težave kot na nekaj, kar je njemu koristno, je začasna regresija, prejkone pogojena s stresnostjo položaja.

V *Exploring Harry Potter (Raziskujoč Harryja Potterja)* Elizabeth D. Schafer zastopa mnenje, da imata Hermiona in Ron v romanih podobno vlogo kot Vitezi okrogle mize v legendah o Arthurju ali Veseli možje v Robinu Hoodu, saj »sta

neizrazita in brez posebnosti ... stereotipa večine otrok svoje starosti«. ⁶ Čeprav bi morali ugovarjati karakterizaciji inteligentne in načitane Hermione kot 'neizrazite in brez posebnosti', se Ron res zdi 'stereotipen', posebej kar zadeva njegovo moralno presojanje. Ron je pravzaprav najboljši primer tretjestopenjskega utemeljevanja etičnih odločitev v seriji o Harryju Potterju, saj je njegova izstopajoča vrlina zvestoba. Čeprav v *Kamnu modrosti* Harryja pozna komaj nekaj tednov, mu je na primer pripravljen služiti kot sekundant v čarovniškem dvoboju z Drecom Malfoyem. Na dogajalnem vrhuncu istega romana Ron izkaže, da je res pravi sekundant, ko v igri šaha s človeškimi figurami samega sebe ponudi beli kraljici, saj bo Harry s tem lahko matiral kralja in se odpravil naprej iskat kamen modrosti (154, 283).

Na tretji stopnji se največji pomen pripisuje medosebnim odnosom, kot pokaže Ron, ko Harry v čarobnem zrcalu Ajnenepersh ugleda svoja starša in ga Ron prosi, ali lahko tudi sam pogleda vanj. Kako zelo Ron ceni zvestobo do bližnjih, pa pride najbolj do izraza, kadar opazi nezvestobo drugih. V *Ognjenem kelihu* tako na primer nekaj mesecev ne govori s Harryjem, potem ko slednjega kelih izbere za enega izmed prvakov, ki naj bi nastopili na Trišolskem turnirju. Ron je namreč prepričan, da se je Harry nekako prijavil na turnir, čeprav mu Harry zatrjuje, da se ni. Hermiona Ronovo reakcijo resda zavrne kot ljubosumje, a bolj verjetno je, da se je po njegovem Harry odločil za dejanje, ki je bilo do Rona izključujoče. Šele ko opazuje, kako se Harry pri prvi nalogi turnirja sooči z zmajem, ko spozna resnično nevarnost, ki ji je potrjen, ker je bil izbran za prvaka, spremeni mnenje. Ko pa v isti knjigi Hermiona pokaže zanimanje za prvaka z Durmstranga, Zmagoslafa Levyja, ji Ron bere levite: »Ti pa se ... *bratiš s sovražnikom!*« (421) In čeprav mu Hermiona zagotovi, da je Harryju njena zvestoba zagotovljena in je turnir v prvi vrsti priložnost za navezavo stikov s študenti z drugih akademij, se Ron spusti na drugo stopnjo: »Ne! Smisel Turnirja je v tem, da Bradavičarka zmaga!« (423) Ob tej začasni regresiji se Ron v zaenkrat štirih izdanih zvezkih le redko vede na podlagi drugega motiva od zvestobe, ki je klasična premisa tretje stopnje.

Ron Weasley je dober primer konvencionalnega moralnega presojanja, tudi ko govorimo o družbenih normah. Hermionini kampanji za dobrobit hišnih vilincev se pridruži nerad, svoje odklanjanje njenih naporov pa utemeljuje na način, običajen za zagovor suženjstva: ne le, da vilinci podložni položaj sprejemajo, temveč je zanje celo dobrodošel in bi bili nadalje brez svojih gospodarjev celo izgubljeni (*Ognjeni kelih*, 224). Kasneje Harryju razloži predsodek pred polvelikani, odnos, ki ga je očitno ponotranjil: »Hujši so od trolov. Kri jim diši.« (430) Celo pri štirinajstih, v četrtem letniku Bradavičarke, si Ron etična merila še vedno sposoja od družbe, namesto da bi izoblikoval svoja.

Kot jasno pokaže Hermionin odnos do Trišolskega turnirja, tudi ona izkazuje medosebni poudarek tretje stopnje. Ceni svoja prijateljstva in svoje izrazito obsežno znanje deli z Ronom in Harryjem. Je najuspešnejša učenka v letniku in kot ljubiteljica knjig in znanja oboje z veseljem deli z drugimi. Njeno prijateljstvo z Zmagoslafom Levyjem v *Ognjenem kelihu* učinkovito pokaže vrednost, ki jo pripisuje medosebnim odnosom – da ji je prijateljstvo pomembnejše od medšolskega tekmovanja, v katerega sta vpletena Harry in Zmagoslaf.

Toda več razpravljavcev je opozorilo na bolj problematičen vidik Hermioninenga karakterja: pogosto, posebej kadar grozi nevarnost, postane čustvena in celo

⁶ Elizabeth D. Schafer: *Exploring Harry Potter*, 51.

izbruhne v jok. Ko se Harry in Ron v prvem letniku spopadeta s trolom, Hermiona skoraj omedli, se stisne k zidu, nato zdrsne na tla in tam tudi ostane, medtem ko fanta opraviša z napadalcem. Ob koncu *Kamna modrosti* nadalje Harry naroči Hermioni, naj se vrne k Ronu, on pa bo šel naprej, spopadu z Mrlakensteinom naproti. Hermiona se na to odzove stereotipno feminilno, saj trepetajoč objame Harryja in izjavi: »Harry, izjemen čarovnik si, veš ... Bodi previden, Harry!« (286–87) In še en primer: ko Harry in Ron v *Ognjenem kelihu* po prvi nalogi na Trišolskem turnirju spet govorita drug z drugim, Hermiona bruhne v jok (358). Christine Schoefer tako v *Salonu* piše: »Kot vsaka holivudska nemočna damica se Hermiona zanese na iznajdljive fante, ki jih poplača s svojo sokrivdo ... Njena čustva so znova in znova v napoto inteligenci, tako da izgubi glavo, ko bi morala svoje znanje uporabiti.«⁷ Ni težko predvideti, da se bo Hermionino čustveno vedenje, ki dostikrat spominja na obnašanje navijačic, feminističnemu branju zdelo zastarelo. Hermiona je vedno poleg, ko se Harry s težavo izkoplje iz še ene smrtno nevarnosti, da bi izjavila nekaj podobnega kot: »Harry, izvrstno si opravil!« (*Ognjeni kelih*, 358)

Hermionina čustvena predanost Harryju se dotika tistega, kar je bilo najpomembnejši ugovor delu Lawrencea Kohlberga, pomislek, ki ga je opisala njegova varovanka in kolegica Carol Gilligan, avtorica dela iz leta 1982 *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* (*Z drugačnim glasom: psihološka teorija in razvoj žensk*). Gilliganova je v tem spisu kritična do Kohlbergove metodologije, saj so bili subjekti njegovih raziskav zgolj moškega spola, iz njihovih odzivov pa je generaliziral teorije o etičnem razvoju obeh spolov. Gilliganova je imela občutek, kot je razložil Kohlberg sam, »da etika v resnici vključuje dvoje moralnih usmeritev: najprej moralo pravičnosti, ki sta jo poudarjala Freud in Piaget, nato pa tudi moralo skrbnosti in dovezetnosti, ki je bolj bistvena za razumevanje ženske etične presoje in dejanj kot za razumevanje presoje in dejanj moškega spola«. Nestrinjanje med Gilliganovo in Kohlbergom temelji v vprašanju, ali je tretjestopenjsko presojanje, osnovano na 'etiki skrbnosti', res inferiorno četrtestopenjskemu, osnovanemu na 'etiki pravičnosti'. Gilliganova je z drugimi besedami torej spodbijala Kohlbergovo teorijo, da je presojanje, katerega osnova je na individualni dobrobiti prijateljev in bližnjih, inferiorno tistemu, ki je osnovano na konceptu pravice za celotno družbo. Razrešitve tega spora ni pričakovati, saj je povezan s pradačnimi stereotipi spolov, in poznejši teoretiki, ki so se vpletli vanj, da bi zagovarjali eno ali drugo stališče, na primer Lawrence Walker in Diana Baumrind, so se postavili na okope svojega spola.⁸

Toda aplikacija ugovorov Gilliganove je pomembna za interpretacijo Hermione. Prav lahko se namreč vprašamo, ali se tisti, ki kritizirajo njeno čustvenost, predvsem v zvezi z njeno navdušeno podporo Harryja, ne postavljajo na Kohlbergovo stran. Zato imajo Harryjeve napore za superiornejše Hermioninim: Harryjev spopad z mračnimi silami jim pomeni več kot Hermionina pozornost do čustev Nevilla Velerita. V *Kamnu modrosti*, ko se Hermiona raje odloči okamniti Nevilla kot tvegati,

⁷ Christine Schoefer, *Harry Potter's Girl Trouble* (Težave z dekleti Harryja Potterja).

⁸ Lawrence Kohlberg: *The Psychology of Moral Development* (*Psihologija etičnega razvoja*), 339; Lawrence Walker: *Sex Differences in the Development of Moral Reasoning: A Rejoinder to Baumrind* (Razlike med spoloma v razvoju etičnega presojanja: zavrnitev Baumrindove); Diana Baumrind: *Sex Differences in Moral Reasoning: Response to Walker's Conclusion That There Are None* (Razlike med spoloma v etičnem presojanju: odziv na Walkerjev zaključek, da jih ni).

da sledi njej, Harryju in Ronu, se Nevillu najprej opraviči (273). Hermiona, kot bomo videli, pogosto kombinira motive tretje stopnje s presojanjem višjega ranga. Tudi dovolj bistra je, da se zaveda, kako različne stopnje presojanja je potrebno uporabiti pri različnih ljudeh. Ko na primer pozna Harryja in Rona komaj nekaj tednov, ju poduči, naj raje ostaneta v svojem domu, kot da ponoči raziskujeta grad, saj bi ju nedvomno odkrili in bi bil Gryfondom ob točke. (*Kamen modrosti*, 154). Čeprav izraža točkovanje v tekmovanju med domovi precej več koristoljubja od Hermionine običajne motivacije, očitno pričakuje, da bo fanta lahko obvladala s sklicevanjem na njuno zvestobo do Gryfondoma.

Kohlberg je menil, da se večina otrok pomakne na konvencionalno raven okoli devetega leta starosti, a se nekateri odrasli nikoli ne povzpnejo z nje na višjo. Tako kot stvarni svet tudi resničnost Bradavičarke in bunkeljskega sveta daje na pretek primerov odraslih, ki so ostali na tretji stopnji. Vernon Dursley z izjemo trenutkov, v katerih se nasilniško obrača na Harryja (prva stopnja) in organizira večerjo, s katero naj bi prišel do največjega posla v svojem življenju (druga stopnja), običajno deluje na stopnji medsebojnega ujemanja. Obseden je s tem, kaj o njem mislijo drugi in zato ga v prvi knjigi tako skrbijo sove, ki Harryju ne prenehajo dostavljati pošte. V četrtem delu ga zelo zanima, ali bodo Weasleyjevi prišli po Harryja z avtomobilom, saj se boji, da bodo prispeli s kakšnim čarovniškim prevoznim sredstvom, ki bi pritegnilo pozornost sosedov. Pravzaprav se zdi, kot bi bila že sama nastanitev čarovnika pod njegovo streho kontradiktorna Vernonovemu konceptu njega samega, saj vztrajno prepoveduje kakršno koli omembo pokvarjenih stvari, ki jih zganjajo na tisti šoli.

V *Ognjenem kelihu* bralec sreča lik, ki za ohranitev svojega družbenega statusa plača zelo visoko ceno – odpove se lastnemu sinu. V retrospektivnem prizoru, ki ga omogoči čarobna priprava, Harry izve, da je Bartemius Hulesh, visoki uradnik Ministrstva za čaranje, lastnega sina poslal v Azkaban. Raje ga je torej podvrget odvratnim stvorom, imenovanim Morakvarji, ki jetnikom izsesavajo duše, kot da bi tvegala ponižanje, kakršno bi ga morda doletelo, če bi sina zagovarjal. Hulesh sina na svojo srečo lahko izda pod pretvezo, da je njegova motivacija na četrti stopnji in se torej ravna po družbenih zakonih, pri čemer njegov sin ne more biti izjema. Toda Harry izve, da je njegova resnična motivacija lastni sloves, izrazito tretjestopenjski koncept. Drugi odrasli lik, ki podreja svoja dejanja mnenju drugih, je madame Maxime, ravnateljica akademije Beauxbatons. Tako noče priznati svojih staršev – niti Hagridu, ki do nje goji simpatije – zaradi predsodkov o polvelikanih. In nenazadnje je zanimivo, da na tretji stopnji delujeta tudi oba hišna viličarja, ki sta prikazana kot individualna karakterja: Uchka se noče vesti na način, ki bi razočaral njenega gospodarja Hulesha celo potem, ko jo nažene, Trapets pa Harryju iz vdanosti preskrbi škvrnjavo travo, potrebno za to, da bi opravil drugo nalogo Trišolskega turnirja.

Pubertetniki in mladi odrasli na drugi stopnji konvencionalne ravni verjamejo v to, kar je naš šolski sistem nekdaj imenoval državljanska vzgoja: v spoštovanje pravil in zakonov, ki v družbi vzdržujejo red. Odtod ime stopnje: stopnja priznavanja zakonov in reda; človek, ki jo je dosegel, ne deluje več zgolj v dobro medosebnih odnosov, temveč si želi podpirati bolj abstraktni družbeni red. Četrtoestopenjska argumenta na temo Heinzeve dileme bi bila lahko, da Heinz ne bi smel ukrasti zdravila, ker družbeni red predpisuje, da je pravica do lastnine neodtujljiva, oziroma bi »Heinz moral ukrasti zdravilo, saj morajo biti ljudje pripravljeni rešiti druge, če naj

družba preživi». ⁹ 'Vest' v okviru presojanja četrte stopnje postane ponotranjenje družbenih zapovedi in predpisov; ta princip je Freud imenoval superego. Rezultati predanosti družbenemu redu pa so običajno dobri, toda če državljani ubogajo zakone, ne glede na to, kakšni ti so, smo soočeni z grozodejstvi, kot je bil holokavst.

Lik, ki je daleč najboljši primer to stopnje, je Percy Weasley, predstavnik študentov na Bradavičarki in kasneje uslužbenec Ministrstva za čaranje. »Percy je čisto usekan na pravila«, izjavi Ron v *Ognjenem kelihi* in to je označba skrajno doslednega presojanja četrte stopnje (534). (Ron na citiranem mestu pravzaprav namiguje, da bi Percy v primeru, če bi poznal Huleshevo zgodbo, trdil sledeče: Hulesh je moral sina poslati v Azkaban, sicer bi deloval v nasprotju z zakonom.) Percy je tudi popoln predstavnik študentov in je ponosen na priponko, ki ga označuje kot varuha pravil; tako se občasno prikaže iz skupinske spalnice s priponko na kopalnem plašču, da bi napravil konec ponočnjaškim vragolijam sošolcev. Ko v svojem zadnjem letniku odsluži mandat predsednika študentskega sveta, se v *Ognjenem kelihi* vzpne naprej, v urad Ministrstva za čaranje, kjer je ena izmed njegovih nalog preverjanje določil o debelini čarovniških kotlov. Tudi po šolanju ni nič manj zvest pravilom, saj se s Hermiono sporeče glede Hulesheve hišne vilinke Uchke, ki naj bi bila po njegovem primorana dosledno izpolnjevati navodila svojega gospodarja zaradi njegovega položaja na Ministrstvu (154).

Razen tega pripetljaja se Percy ujame s Hermiono bolje kot s komer koli drugim, kot omeni sama Rowlingova (141). To je razumljivo, saj je tudi Hermiona močno zavezana pravilom in se bolj kot vsega drugega boji, da bi njo, Harryja ali Rona zaprosili, naj zapustijo šolo. Ko se njena prijateljca v *Kamnu modrosti* plazita iz dnevne sobe Gryfondoma na polnočni dvoboj z Drecom Malfoyem, ju Hermiona, odeta v kopalni plašč, roteč opominja na razna pravila in avtoritete, ter grozi, da ju bo zatožila Percyju, predstavniku študentov (155). Ko profesor Nerrga kmalu po začetku *Ognjenega keliha* Dreca spremeni v dihurja, Hermiona ustavi Rona sredi njegovih užitekarskih reminiscenc na ta prizor z mnenjem, da je profesorica McHudurra po pravici posegla vmes, saj bi se Dreco lahko poškodoval (207). Ko Neville pove, da ga je mladi Malfoy ustrahoval, ga Hermiona nagovarja, naj to pove McHudurrovi (*Kamen modrosti*, 218). Potem ko Harry piše Siriusu, češ da ga v brazgotini ni zares kluvalo, ga Hermiona ozmerja kot lažnivca (*Ognjeni kelih*, 229). S svojo navado, da opozarja na kršitve pravil, se ne ustavi niti pred zaposlenimi na Bradavičarki. Ko na primer njihov profesor za obrambo pred mračnimi silami v četrtem letniku, 'Noruč' Nerrga, oznani, da bo vsakega izmed študentov podvrgel imperatorjevi kletvi, Hermiona ugovarja: »Ampak ... Rekli ste, da je ta kletev strogo prepovedana, profesor.« (230) Hermioni je usojeno, da postane predsednica študentskega sveta.

Ker Harry razume pomen reda v svoji družbi, največkrat uboga pravila čarovniškega sveta, tudi kadar ga hudo mika, da bi jih prekršil. To vidimo na začetku *Dvorane skrivnosti*, ko Dursleyjevi zaklenejo njegovo sovo Hedwig v kletko in mu s tem odvzamejo sleherno upanje na stik s prijatelji z Bradavičarke. Kljub osamljenosti in zavedanju, kako nesrečna je sova, se ne upre prepovedi čaranja v bunkeljskem svetu. Zaradi ponotranjenja pravil čarovniškega sveta je zmeden že v *Kamnu modrosti*, med prvo vajo v letenju. Čeprav jim je učiteljica, madam Hoops, prepovedala leteti med njeno odsotnostjo, Dreco zajaše svojo metlo. Ker ima Dreco

⁹ Berendt: *Child Development*, 616.

Nevillovo spominko, Harry poleti za njim, kar opazi profesorica McHudurra. A kljub temu da Malfoya oštejejo zaradi neupoštevanja pravil, je McHudurrova tako osupla nad Harryjevim talentom za letenje, da ga namesto kazni čaka pohvala in povabilo v ekipo quidditcha. Harry je sicer vesel, a zmeden, da je gladko prezrla pravilo svoje kolegice.

Harry in njegovi prijatelji imajo tudi zmožnost razporejanja pravil po njihovi prioriteti. Primer za to najdemo že v *Dvorani skrivnosti*, ko Ron in Harry na začetku semestra zamudita vlak in se odločita, da bosta v šolo poletela z avtomobilom gospoda Weasleyja. Čeprav je Ronov oče kljub prepovedi Ministrstva avtomobil začaral, da lahko leti, in bi lahko imel težave z Uradom za zlorabo bunkeljskih izdelkov, če bi Harryja in Rona opazili, Ron utemelji uporabo avtomobila z nekim drugim pravilom: v šolo preprosto morata in študentje čarovništva lahko celo v bunkeljskem svetu posežejo po čarovniji, če jih ta reši zagate (69). Omembe vredno je, da Ronovo utemeljevanje *ni* opravičevanje neupoštevanja pravila, temveč gre za prikaz uporabe avtomobila, ki ga ne moremo razumeti kot prestop. Kot takšno je primer četrstopenjskega oziroma na družbena pravila naslanjajočega se presojanja.

Kako pomembna so pravila, je v romanih o Harryju Potterju poudarjeno z vrsto avtoritet, predvsem zaposlenih na Bradavičarki in uradnikov Ministrstva za čaranje. Harryjevi učitelji z nekaj izjemami uveljavljajo pravila in odštevajo točke domovom tistih študentov, ki jih ne upoštevajo. Celu Robaus Raws, čigar odnos do Harryja je precej skrivnosten, je strog varuh pravil, kadar gre za Harryja, čeprav večinoma zaradi užitka nad kaznovanjem glavnega junaka in njegovih prijateljev (Raws je manj pozoren na vedenje gojencev svojega doma, Spolzgada). Pravzaprav je Raws z rastočo Harryjevo slavo vse bolj vesel svojih vzvodov moči; v *Ognjenem kelihu* Harryja opozori, da ne glede na količino publicitete, ki jo žanje, zanj ostaja samo nesramen smrkavec, ki se preveč ceni, da bi upošteval šolska pravila (516). Da se uslužbenci Ministrstva pretirano držijo pravil, postane jasno v *Jetniku iz Azkabana*, ko načrtujejo usmrnitev hipogrifa Žrebokluna, ker je napadel Dreca Malfoya, čeprav jih opozarjajo, da ga je Dreco izzval. Nadalje se sme Harry udeležiti Trišolskega turnirja, kljub temu da še ni dopolnil zahtevane starosti; kot potrdi Barty Hulesh Ministrstvo vztraja na zakonu, da tekmuje vsak, čigar ime izvrže ognjeni kelih. Študije, ki jih glede debeline kotlov izvaja Percy Weasley v isti knjigi, celo namigujejo na drobnjakarstvo regulativ Ministrstva. In nenazadnje povsem samosvojo plast pravil vsem knjigam dodajajo tekme quidditcha. Šport je svet, notorično zavezan pravilom, in quidditch je bolj zapleten kot večina drugih panog. Vsi ti vidiki knjig o Harryju Potterju pa nakazujejo, da Harry in njegovi prijatelji delujejo v okolju, v katerem so pravila izrazita in pomembna kategorija.

Etični razvoj na pokonvencionalni ravni

Nekateri najstniki in večina odraslih v svojem etičnem razvoju dosežejo tretjo raven, na kateri so pripravljeni kršiti pravila, če menijo, da so na kocki višji principi. Kohlberg je to raven imenoval pokonvencionalna. Presojanje na njej sega prek tistega, kar smo bili naučeni, saj gre za etiko, ki jo odkrijemo ali celo izdelamo sami. Kohlberg tudi tu predpostavlja dve stopnji. Peto imenuje stopnja vzajemnega družbenega soglasja. Ljudje na tej drugi najvišji stopnji spoznajo, da

zakoni obstajajo zaradi vzajemnih koristi in na podlagi vzajemnega sporazuma. Če so torej zakoni nepošteni ali se ena od vpletenih strani ne drži dogovorjenega, sporazum ni več zavezujoč, dogovori pa so neveljavni oziroma se jim ni več treba podrežati. Nazor ljudi na peti stopnji je v splošnem utilitarističen. Thoreau razlaga ta koncept v *Državljanski nepokorščini*, Jefferson pa v *Deklaraciji neodvisnosti*. Na tej ideji je bilo v celoti osnovano gibanje za človekove pravice.

Glede na Heinzevo dilemo bi človek, utemeljujoč svojo odločitev na peti stopnji, najverjetneje rekel, da bi Heinz moral ukrasti zdravilo, ker je življenje višja vrednota od katerega koli zakona oziroma kot zapiše Thomas Berendt: »pravica do življenja ima prednost pred pravico do lastnine katerega koli človeka«. Po Berentovem mnenju odrasel človek, presojač v okviru pete stopnje, ne bi smel pričakovati, da Heinz ne bo ukradel zdravila.¹⁰ Seveda pa je petostopenjska, načelna kršitev pravil zelo drugačna od pobalinstva dvojčkov Freda in Georga Weasleyja, ki ju motivira zgolj tisto, kar ju zabava ali tisto, kar si želita (kar sta v splošnem motiva druge stopnje).

Kohlberg trdi, da zelo malo ljudi doseže zadnjo stopnjo t. i. univerzalnega etičnega načela, ko spoznajo, da so nekatere etične resnice absolutne in z njimi obstaja višji zakon, ki mu moramo slediti. Na ta način argumentira svoje pisanje v *Pismih iz birminghamskega zapora* Martin Luther King, ko razlikuje med pravičnimi in nepravičnimi zakoni: »Pravičen zakon je človeško pravilo, ki je ustrezno moralnemu ali Božjemu zakonu. Nepravičen zakon pa je človeški zakon, ki ne korenini v večnem ali naravnem.« Tudi *Deklaracija človekovih pravic* se naslanja na ta koncept. Toda nekateri teoretiki menijo, da te stopnje ni dosegel nihče razen Jezusa in še nekaterih drugih pomembnih verskih figur; drugi menijo, da so ga dosegli še Gandi, mati Tereza in Martin Luther King.¹¹

Pomembno je omeniti, da Kohlberg ni ponudil praktičnih primerov šestostopenjske etike, ki bi jo jasno ločili od petostopenjske. Berendt predpostavlja, da je temu tako, ker ni presegel pete stopnje noben izmed mladih, ki so sodelovali v Kohlbergovi raziskavi; tako on in njegovi kolegi v svoj standardizirani vprašalnik niso bili zmožni vključiti meril za določanje šeste stopnje. Berendt zaključí, da lahko raziskovalci praktično razpravljajo zgolj o eni pokonvencionalni stopnji in skladno s tem je tudi pričujoča razprava v razdelku, ki se dotika pokonvencionalnega presojanja, nekoliko posplošena ter se večinoma omejuje zgolj na primere pete stopnje.¹² Bistveno pri tem pa je, da se presojanje, ki predvideva kršitev medosebnih ali družbenih dogovorov zaradi upoštevanja univerzalnega etičnega načela, odvija na najvišji ravni, ki so jo lahko definirali Kohlberg in njegovi sodelavci.

Rowlingova nudi Harryju dva modela vedenja na pokonvencionalni ravni: model po krivem obsojenega Siriusa Blacka, Harryjevega botra, in model njegovega izjemnega ravnatelja Albusa Dumbledoreja. Vsaj enega izmed njiju bi morda lahko umestili na Kohlbergovo neotipljivo šesto stopnjo.

Harryjev najpomembnejši mentor je seveda Dumbledore, ki ga cenijo skoraj vsi v čarovniškem svetu. Ko je na vrhuncu skrivnostnih in grozljivih napadov na Bradavičarki v *Dvorani skrivnosti* začasno suspendiran in ga pokličejo na Ministr-

¹⁰ Isto, 616.

¹¹ Lawrence Kohlberg: *Philosophy*, XXVIII in 409–12; Kathleen Stassen Berger: *The Developing Person through the Life Span (Razvijajoča se oseba skozi življenjsko dobo)*, 347–38.

¹² Lawrence Kohlberg: *Philosophy*, 617.

stvo za čaranje, reakcija vpletenih v dogajanje poudari ugled, ki ga uživa. Medtem ko ga ni, na čarovniški šoli zavladala domala histerična atmosfera in sam minister Cornelius Schushmaar izjavi, da je položaj morda brezupen, če ga ne more obvladati niti Dumbledore (263). Ravnateljeva učinkovitost pri ravnanju z mladimi je vsaj deloma prav v tem, da ga podobno kot Kohlberga ne zanima toliko vedenje samo, temveč tisto, kar ga pogojuje. Harry na koncu *Kamna modrosti* izve, da se Dumbledore noče podrežati eni najbolj razširjenih navad med čarovniki in Mrlakensteina ne imenuje Saj Veste Kdo. Harryja tako popravi: »Mrlakenstein, Harry, Mrlakenstein. Vedno vse imenuj s pravim imenom. Strah pred imenom poveča strah pred njegovim lastnikom.« (298) Izogibanje Mrlakensteinovemu imenu se morda zdi koncept četrte stopnje – ohraniti čarovniški svet nedotaknjen s tem, da se ne izreče ime njegove poglavitne grožnje – toda v resnici izhaja iz vraževerja, koncepta prve stopnje, saj ta temelji v potrebi po samoohranitvi. Vsekakor pa je to za Harryja pomemben dokaz, da je njegov ravnatelj pripravljen iti proti toku.

V štirih do sedaj izdanih knjigah pripovedi daje Dumbledore Harryju in njegovim prijateljem mnogo navodil v zvezi s tem, kdaj in kako prekršiti pravila. Na koncu *Dvorane skrivnosti*, potem ko je Ginny Weasley nevede omogočila Mrlakensteinu vstop na grad prek dnevnika Marka Neelstina, ji njen oče nameni tipično avtoritarno lekcijo v slogu, saj sem te svaril pred čim takšnim. Dumbledore pa je noče kaznovati, češ da je Ginny pretrpela dovolj in je Mrlakenstein ukanil tudi že mnogo bolj izkušene čarovnike (330). Nato se obrne na Harryja in Rona, ki sta prepričana, da ju bodo izključili z akademije, saj sta skupaj s Hermiono prekršila vrsto šolskih pravil; med drugim sta iz kabineta profesorja Rawsa ukradla sestavine, ki so jih potrebovali za pripravo mnogobitnega napoja. Toda Dumbledore, hvaležen, da je zaradi njih šola zdaj varna pred baziliskom in ji nič več ne grozi še hujša nevarnost Mrlakensteinovega povratka, ravna ravno nasprotno: njihov primer naj bi po njegovem dokazoval, da se ljudje na visokih položajih kdaj preprosto ne smejo zmeniti za pravila. Namesto kazni Harry in Ron svojemu domu prislužita lepo število točk (330–331).

Dumbledore nadalje v tretjem letniku Hermioni in Harryju omogoči, da postaneta poosebljena pravica. Ker Ministrstva za čaranje ne more prepričati v nedolžnost Siriusa Blacka, prijateljsko dovoli uporabiti skoraj vedno prepovedano oblike čarovnije: da se vrnete v preteklost, spremenite že minule dogodke in s tem usodo Harryjevega botra. Nedotakljivost pravila, ki jima ga dovoljuje prekršiti, je podkrepljena z njegovim svarilom: *Nihče – vaju – ne – sme – videti!* (*Jetnik iz Azkabana*, 393) S pomočjo peščenih uri podobne priprave, ki jo je Hermiona smela uporabiti že prej, da se je lahko vpisala k predmetom, katerih predavanja so potekala vzporedno, študenta ponovno odigrata dogodke preteklih treh ur, pri čemer se domislita, da bi obenem lahko rešila pred smrtjo še Žrebokluna. Ta hipogrif, križanec konja in orla, postane zaradi svoje sposobnosti letenja sredstvo za Siriusov pobeg, Harry in Hermiona pa se neopažena v zadnjem trenutku vrnete v grad. Albus Dumbledore, ki ga je Ministrstvo pooblastilo za uveljavljanje pravil Bradavičarke, Harryju in Hermioni torej dovoli, da prelomita skoraj absolutno pravilo, ter jima celo pove, kako naj to storita. Pri tem ga vodi motiv, ki se ne razlikuje prav dosti od Martin Luther Kingovega, namreč misel, da človeške (v tem primeru čarovniške) zakone lahko prekršimo, če je na kocki višji etični zakon, na primer pravičnost.

Dogodki, s katerimi Mrlakenstein pride do novega telesa, Dumbledorja v razsnovi *Ognjenega keliha* spodbodejo, da prekrši več regulativ in konvencij. Toda

Minister za čaranje Cornelius Schushmaar izrazi nenaklonjenost njegovi zamisli, da bi za pomoč prosili velikane, saj bi bil lahko zaradi tega ob svoj položaj. Schushmaarjev motiv je mešanica tretjestopenjskega (Kaj si bodo ljudje mislili o meni?) in drugostopenjskega (Česa me bo to stalo). Dumbledore se na njegovo nenaklonjenost zamisli odzove z argumentom pete stopnje, češ da ni pomembno, v kakšnem okolju se je čarovnik rodil, temveč to, v kakšnega človeka odraste! A ker se ravnatelj zave, da s petostopenjskimi argumenti pri Schushmaaru ne bo dosegel ničesar, mu pred nosom pomaha še z drugostopenjskim korenčkom: če bo Schushmaar sledil njegovemu nasvetu, si ga bo čarovniška skupnost zapomnila kot enega najboljših ministrov vseh časov (708).

Drug princip, ki je v ravnateljevih očeh očitno univerzalen, je resnicoljubje. Vrednost, ki jo pripisuje resnici, se pokaže že v *Kamnu modrosti*, ko mu Harry postavi vrsto vprašanj v zvezi z Mrlakensteinom. Dumbledore mu pove, da je resnica vedno lepa in strašna obenem, zato moramo biti z njo previdni. Tako mu na nekatera vprašanja ne bo mogel odgovoriti, a temu doda, da lagal seveda ne bo (298). Ob zaključku Trišolskega turnirja Dumbledore vrednost resnicoljubnosti še podkrepi, ko pred študentskim zborom razglasi, da je Cedrica Diggoryja ubil Mrlakenstein. Ravnatelj se zaveda, da z razkritjem takšne novice ne bodo zadovoljni številni starši študentov, a svojo odkritost utemeljuje z resnico in Cedricovo zapuščino. Spričo Mrlakensteinove vrnitve Dumbledore postane Winston Churchill, ki z govorom v slogu 'pred nami so mračni in težavni časi' pripravlja svoje študente na bitko s silami zla (*Ognjeni kelih*, 723–24). Kot je Churchill stal pred spodnjim domom parlamenta in pozival sodržavljane, naj se v bitki na Britanijo vedejo tako, da bodo poznejše generacije lahko rekly 'v tisti uri so izkazali najboljše'¹³, Dumbledore poziva študente: »Če bo prišel čas, ko boste morali izbirati med tem, kar je prav, in tistim, kar je lahko [...] ne pozabite Cedrica Diggoryja.« (724) Zanimivo je, na kaj se osredotoči ravnatelj, ko pripravlja študente na bližajočo se bitko: na to, kako naj se človek vede v trenutku etičnih odločitev. In v zaključku *Ognjenega keliha* je povsem jasno, da svoje oskrbovance – posebej Harryja – dobro pripravlja na njihovo vlogo v konfliktu med dobrim in zlim.

Ko Harry proti koncu *Jetnika iz Azkabana* odkrije, da je Sirius Black njegov boter, pridobi še drugega mentorja. Čim Sirius obtoži Mariusa, da je izdal Harryjeve starše, Mally razkrije svoje presojanje, ki temelji na vprašanju, kaj ima od tega on sam: »Kaj bi imel od tega, če bi se mu [Mrlakensteinu] uprl?« Black ga zavrne: »Nedolžnim bi rešil življenje, Marius!« Mally protestira, da bi v tem primeru Mrlakenstein ubil njega, nakar Black pobesni: »Bolje je umreti, kot da izdaš prijatelje! mi bi raje umrli, kot da bi te izdali!« (374–75). Pri tem je pomembno opozoriti, da Black ne zagovarja zgolj zvestobe do prijateljev, torej motiva, ki bi lahko pričal o tretjestopenjskem presojanju, temveč abstraktni koncept nedolžnosti. Tu gre torej vsekakor za presojanje pete stopnje, morda celo šeste.

V drugi polovici *Jetnika iz Azkabana* se tudi Harry sam pomakne proti območju petostopenjskega presojanja. Dana mu je priložnost ubiti Mariusa Mallyja, človeka, ki je za razliko od Siriusa, obsojenega po nedolžnem, dejansko izdal Harryjeva starša in posledično zakrivil njuno smrt. Kljub Harryjevemu občutku, da bi si moral želeli Mariusove smrti, dejanja samega ni zmožen. In ko se ponudita Mallyja ubiti

¹³ Winston Spencer Churchill: *Speech before the British House of Commons* (Govor pred Britanskim spodnjim domom).

nekdanja sošolca Jamesa Potterja, ju Harry zavrne in izdajalcu njegovih staršev je s smrtjo prizanešeno; namesto tega naj bi ga predali oblastem. Mally se na kolenih zahvaljuje Harryju, a ta ga ostro ustavi: tako se ni odločil iz usmiljenja, temveč zato, ker James Potter ne bi želel, da njegov sin in prijatelja 'postanejo morilci' zgolj zaradi maščevanja nad Mariusom Mallyjem (376). Zanimivo je, da se Harry ob zaznavi motiva pete stopnje – umor je neetično dejanje, saj z njim človek tudi sam postane morilec – odvrne k tretjestopenjskemu: moja sinovska dolžnost je, da storim, kar bi želel oče. Ni torej še dovolj star, da bi lahko scela deloval na peti stopnji (česar niso zmožni mnogi odrasli v knjigah in resničnem življenju), toda jasno kaže potencial za to, in sicer pri trinajstih letih. (Kohlberg je postavil hipotezo, da naj bi dosegli raven pokonvencionalnega presojanja večinoma šele po petindvajsetem letu starosti.)¹⁴

Harry že na začetku četrtega letnika izkaže, da je bilo njegovo presojanje na pokonvencionalni ravni v *Jetniku iz Azkabana* več kot srečno naključje. Čim se mu posveti, da vsi prvaki razen Cedrica Diggoryja vedo, kaj bo prva naloga Trišolskega turnirja – spoprijeti se bodo morali z zmajem – Harry najde priložnost in mu to pove. Cedric nad razkritjem izrazi presenečenje, naslovni junak pa mu razloži, da je edino pošteno, če vsi prvaki vedo, kaj jih čaka, saj bodo le tako 'vsii na istem'. Harryjeva odločitev je kot pravilna potrjena le stran kasneje – pohvali jo profesor Nerrga – in nadaljnji dokaz, da je princip poštenja vredno podpirati dobimo, ko Cedric vrne uslugo Harryju in mu da namig v zvezi z drugo nalogo. Ko je Harry sredi te preskušnje ravno na tem, da bi osvobodil talca (Rona), ki ga zadržujejo povodni ljudje, in bi se dvignil proti gladini jezera, pa opazi, da je sestra Fleur Delacour, prvačinje z Beauxbatonsa, še vedno jetnica. Fleur ni videti nikjer in čas se izteka, zato Harry reši Rona in deklico ter oba z vleče do gladine. Ron se Harryju nato sicer posmehuje, ker je mislil, da je deklica v dejanski nevarnosti. A čeprav je imel Ron prav, je bilo Harryjevo dejanje vendarle junaško, osnovano na oceni položaja in dejstva, da popušča učinek škrznjave trave, ki mu je pomagala dihati pod vodo. Med tretjo nalogo, ko zasliši krik Fleur Delacour, se nadalje najprej nesebično ustavi, da bi ji pomagal, šele nato se spusti k drugostopenjski reakciji, ki smo jo že opisali. A njegova egocentričnost traja kratek čas. Le nekoliko pozneje, ko s Cedricom skoraj v istem hipu pritečeta na čistino, na kateri stoji pokal, ga ne pograbi, temveč Cedricu reče: »Pojdi ponj! Kaj čakaš? Tik za tabo je!« Cedric namesto tega naganja Harryja, naj pokal vzame on, in ko Cedric nekoliko prej napravi prvi korak na čistino, se ob zvokih Harryjevega spopada z orjaškim pajkom obrne, da bi videl, ali je s sošolcem vse v redu. Končno se fanta strinjata o tistem, kar je obema višje dobro – zmaga za Bradavičarko – in se odločita poseči po pokalu hkrati (*Ognjeni kelih* 341, 342, 503, 625, 632). Njuna zmožnost, da dobro drugih postavita pred glorio Trišolskega tekmovanja, in njuna pripravljenost priznati, da si drugi morda pokal zasluži bolj, sta osupljivi posebej za tiste, ki živimo v ameriškem kulturnem vzdušju, obsedenem s športom. Bralec dobro ve, kako bi se nad Harryjem razburil Ron, če bi bil takrat zraven: »Se ti je zmešalo?! Zgrabi vendar pokal!«

Tako kot Harry tudi Hermiona v četrtem letniku že suvereno presoja na pokonvencionalni ravni. Hermiona pravzaprav deluje na njej bolj konsistentno, z manj regresijami kot kateri koli drugi mladoletni lik. Da je pripravljena prekršiti pravila

¹⁴ Berendt: *Child Development*, 616.

za tisto, kar je po njenem višje dobro, postane jasno v *Dvorani skrivnosti*, ko se odloči zvariti mnogobitni napoj, potreben za razrešitev skrivnostne identitete Marka Neelstina, še bolj pa v *Jetniku iz Azkabana*, ko s Harryjem uporabita časotresk, da bi rešila Žrebokluna in Siriusa Blacka. (Omeniti je potrebno, da Hermioni uporabo časotreska najprej odobri profesorica McHudurra in nato še Albus Dumbledore, a gre temu navkljub za pripravo, ki je običajno prepovedana; zato zarotniki vztrajajo, da mora ostati skrivnost.)

V *Ognjenem kelihu* se Hermiona povzpne na višjo stopnjo, ko izzove uveljavljeno pravilo čarovniškega sveta, po katerem hišni vilinci delajo kot neplačana služinčad. Tako ustanovi Bratovščino razsvetljevalcev ubogih hišnih vilincev (B.R.U.H.V.), razglasi, da čarovniki izrabljajo vilince že stoletja, in se sprašuje, čemu njihovem suženjstvu niso napravili konec že davno pred njenim časom. Hermionina križarska vojna je jasna aluzija na kampanje za pravice sužnjevi in delavcev, pri svojem pa vztraja, čeprav se sošolci, vključno z najboljšim prijateljem, Ronom, pogosto norčujejo iz nje. Poleg tega se Hermiona živo zaveda sleherne oblike nestrpnosti do drugačnih in škode, ki jo povzroča. Ko ji Ron in Harry povesta, da je Hagrid polvelikan, se odzove s sledečim: odnos čarovnikov do velikanov in volkodlakov je preprosto histeričen ter temelji na predsodku. Nič čudnega torej, da je Hermiona v *Jetniku iz Azkabana* ena največjih zagovornikov volkodlaka Remusa Wulfa. Dokaže tudi, da se je pripravljena zoperstaviti enemu izmed principov, ki je za najstnike najpomembnejši – mnenju vrstnikov. Ko jo Ron zaradi njenega prijateljstva z Zmagoslavom Levyjem obtoži nezvestobe Bradvíčarki, ga Hermiona opomni, da je sposobnost sobivanja na nadnacionalnem nivoju pomembnejša od sektaške tekmovalnosti in da je namen celotnega turnirja pravzaprav navezati stike med mladimi čarovniki različnih kultur. Hermiona torej pri štirinajstih zelo konsistentno deluje na peti stopnji in s tem tudi spoštuje zakone, skladne s svojim etičnim kodeksom, ter krši tiste, ki niso. Zanimivo bo spremljati, kako bo krmarila skozi pravila, ki so proti integriteti njene zavesti, ko bo nadaljnji razvoj dogodkov pripeljal do vsaj navidez neizogibnega in bo postala predstavnica študentov.

Kohlberg je domneval, da ljudje napredujemo od ene do druge stopnje, pri čemer nikoli ne presojamo v skladu z višjo stopnjo od tiste, na kateri se trenutno nahajamo. Tudi k poprejšnjim naj ne bi zdrsnili; otrok, ki je dosegel tretjo, naj nikdar več ne bi izkazoval presojanja prve ali druge. Toda kasnejše študije so pokazale, da lahko v določenih okoliščinah, na primer ob prehodu na univerzo, pride do regresije za celi dve stopnji.¹⁵ Poleg tega je splošno znano, da se ljudje – še posebej otroci – pod stresom pogosto vedejo na nižji razvojni stopnji od dosežene, tako kot se Harry ob začasnem zdrsu ('En tekmeč manj!') v labirintu. Pomembno je tudi pripomniti, da otroci in odrasli ne bodo vedno izkazovali presojanja neke določene stopnje zgolj zato, ker so jo pač dosegli. Mladi se na primer lahko povzpnejo na četrto in tako v splošnem verjamejo, da so družbena pravila dobra ter jim velja slediti, toda temu navkljub bodo morda kradli v trgovini, če jih bodo k temu spodbudili prijatelji; zvestoba tovarišem lahko zasenči zvestobo širšemu in bolj abstraktnemu konceptu družbe.

Poleg tega Kohlberg tudi opozarja, da so ljudje na najvišjih stopnjah običajno inteligentni, vendar inteligenca ne zagotavlja visoke ravni etičnega presojanja: za

¹⁵ Robert E. Grinder: *Adolescence (Puberteta)*, 288.

etično presojanje moraš biti kognitivno zrel, a lahko si bister, pa ga nisi zmožen.¹⁶ Mojster črne magije, Mrlakenstein, je izvrsten primer za to. Kot študent, ki ga v *Dvorani skrivnosti* spoznamo pod imenom Mark Neelstin, je bil predstavnik študentov in je od Bradavičarke prejel nagrado za posebne zasluge; sam pove, da so mu verjeli na besedo kot izjemno nadarjenemu študentu, ki je bil vzoren (331). Vsekakor je bil v njem potencial, da bi opravil velike stvari, ko bi le premogel vsaj malo vesti. Čeprav je zmožen skovati načrte, ki njemu (ali njegovim privržencem) omogočijo dostop na Bradavičarko, je nesposoben moralnega presojanja nad drugo stopnjo, pač zato, ker vsa njegova dejanja vodi njegov najvišji cilj, nesmrtnost. Na poti k temu cilju, izvemo v *Ognjenem kelihi*, je ubil lastnega očeta. Ko se Jedci smrti vrnejo k njemu, pa jih oživiljeni Mrlakenstein opomni: »Moj cilj poznate – premagati smrt.« (653) Medtem ko je jasno, da bo za njegovo dosego pripravljen storiti kar koli, Rowlingova že povsem na začetku Harryjeve izobrazbe poudari, da mora biti težnja po nesmrtnosti podvržena višjim principom. Čim Harry obžaluje, da so kamen modrosti uničili in bo zato umrl njegov izumitelj Nicholas Flamel (ki je pri šeststopeninšestdesetih skupaj s šeststooseminpetdesetletno ženo Pernelle še vedno živ prav zaradi kamnovega eliksirja), mu Dumbledore zagotovi, da obstajajo mnogo pomembnejše stvari od večnega življenja in imajo žal ljudje nezdravo navado, da najbolj hrepenijo po tistem, kar je zanje najslabše (*Kamen modrosti*, 297). Pripravljenost Nicholasa Flamela, da se odreče svojemu (resda dolgemu) življenju in tako prepreči nadaljnjo škodo, ki bi jo kamen lahko povzročil, je v izrazitem kontrastu z Mrlakensteinovo sebičnostjo.

Seveda je ena izmed težav v procesu etičnega razvoja prav ta, da naša okolica neprestano izraža presojanje na vseh ravneh ter so celo vzori tankovestnosti lahko nekonsistentni ali ambivalentni. To prav tako kot za resnični svet velja za Bradavičarko in avtoritete, torej zaposleni niso nič bolj konsistentni vzorniki kot študentje, kar je jasno pokazano prek težav, da bi v učiteljskem zboru obdržali tudi predavatelja obrambe pred mračnimi silami. V *Kamnu modrosti* se izkaže, da je skrivnostni Smottan povezan z Mrlakensteinom. Drugi učitelj tega predmeta, Slatan Sharmer, ima preveč dela s svojim slovesom, da bi študente naučil, kako se obraniti črne magije. Tretji, Remus Wulf, nekdanj tesen prijatelj Jamesa Potterja, je edini pravi profesor tega predmeta zaenkrat (čeprav ga kot volkodlaka v splošnem nikakor nimajo za vzornika). V *Ognjenem kelihi*, ko se že zdi, da se je nad Harryja spravil tudi Alastor 'Noruč' Nerga, pa se izkaže, da si je njegovo telo zgolj 'sposodil' spletkar. Ta zaplet Nerrgi, v katerega Dumbledore sicer povsem zaupa, onemogoči, da bi bil pravi vzornik.

Celo Albus Dumbledore in Minerva McHudurra sta nekonsistentna vzora tankovestnosti, saj oba lahko zalotimo, kako delujeta na povsem konvencionalni ravni. Čeprav je Dumbledore Veliki modri čarovnik Rowlingove, vodi svet, znotraj katerega so hišni vilinci tako rekoč sužnji, in po začetku kampanje B.R.U.H.V. je nekaterim bralcem težko razumeti, čemu Dumbledore še naprej tolerira odnos do vilincev, ki ga ima za nevzdržnega celo štirinajstletnica. McHudurrova pa se vsaj enkrat spusti vse do tretje ali celo druge stopnje: ko prezre starostno omejitev za vključitev v ekipo quidditcha in Harryja povabi v gryfondomsko. Profesorico pri tem očitno motivira to, kar bosta ona in njen dom pridobila, če Harryja posadijo na metlo – pokal tekmovanja med domovi. Ker na njeno presojanje vpliva zvestoba

¹⁶ Kohlberg: *Philosophy*, 138.

Gryfodomu, morda na tem mestu dosega tretjo stopnjo in ne zgolj druge. Nadalje: za razliko od Dumbledorja, ki Hermioni dovoli uporabo časotreska na vrhuncu *Jetnika iz Azkabana* zavoljo preprečitve nepravilne sodbe, McHudurrova pristane na uporabo priprave na začetku tretjega letnika, da bi Hermiona lahko obiskovala hkrati potekajoča predavanja. V tem primeru McHudurrova ne dovoli kršitve pravila zaradi moralnega imperativa (kot Dumbledore), temveč zgolj zaradi prikladnosti; želja po znanju je vsekakor hvalevredna, toda ker je Hermiona neprestano izčrpana in razdražljiva, se zdi profesoričina odločitev vprašljiva. Poleg tega sme Harry v *Ognjenem kelihi* nastopiti na Trišolskem turnirju, kljub temu da ni dosegel ustreznih starosti, zgolj zato, ker je njegovo ime poletelo iz keliha. Dumbledore in McHudurrova se s tem strinjata, čeprav je jasno, da bodo naloge nevarne.

Naloge Trišolskega turnirja so pravzaprav zgolj vrhunec teme, ki zaznamuje vse štiri knjige: ogrožanje varnosti študentov Bradavičarke. Slednje je pogosto odobreno ali vsaj z ambivalentnim odnosom pospremljeno s strani zaposlenih na akademiji. V *Kamnu modrosti* Harryja in Rona za kazen, ker sta se ponoči klatila po šoli, v trdi temi pošljejo s Hagridom v Prepovedani gozd, da bi odkrili, kdo mori samorožce. Zdelo bi se razumno, da bi storilca poiskal Hagrid sam ali skupaj z drugimi dobro oboroženimi odraslimi, toda na Bradavičarki je drugače. Pri quidditchu, edini športni dejavnosti na šoli, študentje švigajo na metlah visoko nad tlemi in s kiji nad nasprotno moštvo nabijajo izstrelke, imenovane štamfi. Harry ali njegovi soigralci vsaj enkrat na roman obiščejo šolsko ambulanto, saj jim mora na primer ponovno zrasti triintrideset kosti. V *Dvorani skrivnosti* se po Bradavičarki neovirano klati bazilisk, ki skamni kar nekaj študentov, vključno s Hermiono. Hagrid med urami nege čarobnih živali razred stalno sooča z bitji, ki grizejo, praskajo ali pikajo. Vrhunec nevarnosti – vsaj zaenkrat – v kateri se znajdejo študentje, pa je dosežen v *Ognjenem kelihi*, ko morajo prvaki – vzorni predstavniki različnih akademij – ukrasti zmajevki jajce, rešiti bližnje z dna šolskega jezera in se prebiti skozi labirint, prepoln orjaških pajkov in bitij, ki iz zadkov bruhamo ogenj.

Ker gre za internatsko šolo, starši študentov večinoma sploh ne vedo za nevarnosti, s katerimi se spoprijemajo njihovi potomci. A v sestavku za internetni forum ChildLit (mladinska literatura) se Jane Yolen sprašuje o verodostojnosti takšnega ozračja v *Dvorani skrivnosti*: »Pred nami je šola (pozabite za trenutek na vso tisto čarovnijo), ki jo vodi človek, glede katerega se vsi strinjajo, da je prijazen, velikodušen, bister itd. Otroci na šoli (in včasih učitelji) pa cepajo kot muhe. Bi kdo poklical starše? Bi kdo zaprl šolo? Bi kdo poslal otroke domov in tačas uredil težave na njej? Če bi šlo za katero koli drugo ustanovo in ne Bradavičarko, bi bil odgovor JA! Na Bradavičarki pa to mirno traja ves semester!« Takšno očitno napačno ravnanje v kriznem položaju, pravi Yolenova, je v romanih 'najtežje mirno pogoltniti'.¹⁷

Za Harryja in njegove prijatelje je etično zorenje prebijanje skozi blodnjak takšnih nasprotujočih si modelov. Da so v knjigah prisotni vzori, ki jih otroci ne bi smeli posnemati, vključno z vedenjem nekaterih likov avtoritete, je bilo s strani številnih bralcev označeno kot problematičen vidik dela Rowlingove. Konservativni kristjani imajo vsekakor občutek, da določenih tipov vedenja junakov – vključno s Harryjem – ne moremo posnemati. Toda vključitev likov, ki delujejo na vseh stopnjah Kohlbergove sheme zagotavlja, da je svet, kakršnega je ustvarila

¹⁷ Jane Yolen: *Aesthetics of Harry (Estetika Harryja)*.

Rowlingova, resničen ne glede na vse njegove čarobne attribute. Kljub dejstvu, da lahko izbrisemo spomin (kot pri Slatanu Sharmerju), da se ljudje lahko izdejanijo ali postanejo magi in lahko potujejo v preteklost, čarovnija v Harryjevem svetu ni čudežna. Harry celo s palico, ki je dvojčica Mrlakensteinove, ne more dokončno premagati Mojstra. Remusa Wulfa je moč zdraviti, ne pa pozdraviti. Sirius se mora še naprej skrivati. Harryjevih staršev ni mogoče obuditi od mrtvih. Kosti ti v šolski ambulanti lahko znova zrastejo, toda duševne in psihične poškodbe, kakršne kaže sin Bartyja Hulesha, niso odpravljive z zamahom čarobne palice. V zapletenem svetu, kakršen je Harryjev, se tako kot v resničnem zanašamo na znanje, kot ga predstavlja Hermiona, na zvestobo, kot jo predstavlja Ron, in na tankovestnost, kot jo vedno bolje predstavlja Harry. Toda celo vse to je mogoče podvreči zgrešenim namenom. Harryju in mladim, ki berejo o njem, je tako prepuščeno, da se prebijajo skozi ta blodnjak v upanju, da se bodo pomaknili bližje k središču in dlje od ovir in nevarnosti.

Prebijajoč se skozi blodnjak

Lawrence Kohlberg je bil mnenja, da mladi med desetim in osemnajstim letom starosti napredujejo skozi več etičnih stopenj kot ljudje katerega koli drugega starostnega obdobja, saj začenejo preskušati svojo neodvisnost in razvijejo več oblik presojanja; v črno-beli svet se vriva vedno več različnih odtenkov sive.¹⁸ Če imajo Kohlberg in drugi psihologi prav in mladi opravijo večji delež etičnega razvoja med desetim in osemnajstim letom starosti, je bistveno, kaj v tem obdobju berejo. Če že ne zanje, pa za nas, ki bomo sčasoma živeli v svetu, kakršnega bodo vodili. In knjige J. K. Rowlingove spodbujajo mlade bralce, da se dvignejo nad nivo Dreca Malfoya, čigar priimek evocira negativna prepričanja ('mal foi', neposredno prevedeno iz stare francoščine, pomeni 'slaba vera'). Tudi Dursleyjevi, strah in trepet glavnega junaka, so etično zaostali, in, da, Dudley je navaden nepridiprav. Knjige o Harryju tako spodbujajo mlade, naj se skupaj z njim, Ronom in Hermiono pomaknejo na konvencionalno raven v Kohlbergovi shemi, na kateri ravnamo s prijatelji prijazno in poskušamo družbo – v knjigi čarovniško – pripraviti do poštenega in gladkega delovanja. Mladi v svetu Harryja Potterja spoznajo fanta, ki je zvest prijatelj, sočuten do odrinjenih iz družbe in zadnjih v vrsti, spoštljiv do svojih učiteljev (če si zaslužijo spoštovanje), najstnika, ki se zaveda etične dimenzije svojih odločitev in je sposoben vedno bolj odraslih spoznanj. In končno pubertetnike lahko navduši za cilj pokonvencionalne ali načelne ravni. Spodbuja jih k posnemanju takšnih zgledov, kot je Sirius Black, ki uči, da je črna (Black) lahko dejansko tudi bela. K posnemanju zgledov kot je Albus Dumbledore, ki kakor albumen – beljak, kot ga evocira njegovo osebno ime – hrani bistvo, rumenjaki teh mladih čarovnikov in čarovnic, jih pripravljajo, da se izvalijo na svet, za katerega vedo, kako bi ga izboljšali.

Bralci, kot je William Safire, ki se jim zdi serija o Harryju Potterju šibka, in starši, izhajajoči iz konservativnega krščanstva, ki imajo ob knjigah etične pomsleke, bi morali delo Rowlingove nanovo pretehtati v luči dela Lawrence Kohlberga. Ta je trdil, da obstajajo trije načini, kako spodbujati etični razvoj otrok in

¹⁸ Berger: *The Developing person*, 347.

mladostnikov. Prvi je v trenju kognitivno-etičnega konflikta, v tistem, kar Thomas Berendt imenuje kognitivno neravnovesje.¹⁹ Za otroke na kateri koli stopnji je pomembno, da imajo priložnost razpravljati o alternativnih rešitvah etičnih konfliktov in njihovih posledicah. Pomaga jim, če imajo priložnost slišati argumente ljudi, katerih presojanje je na višjih stopnjah od njihovih. Druga metoda za pomoč otrokom pri etičnem razvoju je, da jim damo možnosti za igro vlog, predvsem takšnih, ki jih izzovejo, da zavzamejo različne vidike in raziščejo nova gledišča. Končno se otroci, ki živijo v družbi, za katero je značilna pravičnost, hitreje pomikajo po lestvici etičnih stopenj od tistih, ki takšne družbe niso deležni. Vse to je bilo uspešno uveljavljeno v šolah, pri čemer so učenci aktivno udeleženi pri vzpostavitvi standardov skupnega učenja (in skupnega bivanja v primeru študentov).

Lahko je pokazati, kako romani o Harryju Potterju omogočajo vse tri načine za spodbujanje etičnega razvoja, ki jih opisuje Kohlberg. Leposlovje bralcu že po svoji naravi ponuja perspektive drugih in ga kliče k razmisleku o tem, kako bi razrešil dileme, ki jih v svojem življenju ne pozna. Eden od osnovnih razlogov, da so tudi verski učitelji kot Jezus posegali po prilikah ali zgodbah, je v tem, da so učencem dali možnost oceniti odločitve in dejanja glavnega junaka pripovedi. Podobno verske dejavnosti, kot je verouk v krščanskih cerkvah, dajejo otrokom možnost razpravljati o teh prilikah in drugih pripovedih, takšno početje pa odgovarja Kohlbergovi prvi metodi spodbujanja etičnega razvoja: razpravi o etičnih konfliktih. Dobri starši bodo nudili taiste možnosti otrokom, ki berejo Harryja Potterja in mnogi mladi bralci bodo o dejanjih junakov razpravljali s svojimi prijatelji. Ker knjige Rowlingove same po sebi dajejo toliko snovi razpravi, je duhovščina s številnimi svojimi člani – eden izmed njih je na primer Jonathan Marlowe, metodistični duhovnik iz Monroeja v Severni Karolini – razvila niz veroučnih programov za otroke, ki za besedilno podlago jemljejo odlomke iz knjig o Harryju Potterju. Proti koncu spisa *Hunting Down Harry Potter* Kimbra Wilder Gish (sama članica konservativne krščanske cerkve) predlaga sledeče: namesto da bi knjigam Rowlingove odrekli prostor na svojih knjižnih policah, bi starši, ki ugovarjajo opisovanju vsega čarovniškega, lahko uporabili serijo 'kot učno izkušnjo' in dovolili otrokom, da Rowlingovo berejo, nato pa z njimi razpravljali o tem, kaj je zanje v njih zaskrbljujočega in zakaj. Gisheva pravi, da ima ta metoda še večjo vrednost, saj poleg veselja do branja iz užitka nudi tudi spoznanje, kaj pomeni biti misleči bralec.²⁰ Takšen položaj je soroden argumentu Mary Wollstonecraft v *Zagovoru pravic ženske*: bolj kot prepovedati dela 'neumnih romanopiscev', ki so s svojimi negativnimi podobami in zgledi ženskam 'slaba šola', bi bilo potrebno spodbujati mlade ženske, naj berejo ta dela in se iz njih naučijo, kakšnemu vedenju in odnosom naj se izogibajo. Z drugimi besedami: mlade bralce bi morali spodbujati, da razvijejo sposobnosti presojanja in kritičnega odnosa ter se pod primernim vodstvom podajo skozi 'kognitivno neravnovesje'.

Toda od serije lahko v razvojnem smislu pridobijo tudi otroci, ki nimajo sreče, da bi o Harryju Potterju razpravljali v organiziranih skupinah. Kadar Harry in njegovi prijatelji naletijo na etični konflikt, se skozenj vedno prebijajo na podlagi pogovora o njem. Za to verjetno ni boljšega primera kot prava mala razprava med

¹⁹ Berendt: *Child Development*, 622.

²⁰ Jonathan Marlowe: *Harry Potter's Magic Is Less Dangerous Than Ours* (Čarovnija Harryja Potterja je manj nevarna kot naša), 9A; Gish: *Hunting Down Harry Potter*, 270.

Harryjem in Cedricom Diggoryjem o tem, kdo si zasluži pokal Trišolskega turnirja, nagrado, za katero se odločita, da si jo bosta delila. Ko junaki, kot je Dreco Malfoy, delujejo v skladu z nižjimi stopnjami moralnega presojanja, Harry in njegovi prijatelji takšna dejanja vedno obsodijo. Rowlingova ponuja mladim bralcem modele odločanja prek likov, ki poseljujejo njena svetova čarovništva in bunkeljnov. Izkušnja branja torej daje možnost igre vlog, h kateri poziva Kohlberg in bralci lahko vidijo, kako člani v osnovi pravične skupnosti – bradavičarske – reagirajo, kadar je ta ogrožena. Karakteristika pravičnosti te družbe je zagotovljena s prisotnostjo Albusa Dumbledorja, a celo on ve, da je tisto, kar predstavlja, pomembnejše od njega samega. Ko je v *Dvorani skrivnosti* začasno suspendiran, Luciusa Malfoya opozori, da odstranitev ravnatelja ne pomeni izničenja njegovega vpliva: »Postalo ti bo jasno, da bom *resnično* zapustil šolo šele takrat, ko tu ne bo nikogar več, ki bi mi bil zvest.« (264) Mladi bralci se odzovejo na pozitivne vrednote sveta Bradavičarke, sveta, v katerem sta dobro in zlo skoraj vedno razvidna (čeprav njunih argumentov včasih ni tako lahko razločevati); to razloži, zakaj otroci Rowlingovo v tolikih pismih sprašujejo, kako bi se lahko vpisali na Bradavičarko.

Stališči staršev, ki so navdušeni, da mladi berejo Harryja Potterja, in konservativnih kristjanov, ki bi knjige prestregli, sta si nasprotni, ne protislovni. Obstaja torej stična točka: oba tabora pristajata na koncept branja kot izrazito močne izkušnje. Če se strinjamo, da knjige lahko spremenijo naše življenje, pa moramo dopustiti možnosti tako konstruktivne kot destruktivne spremembe. Obstajajo knjige, ki morda niso primerne za nekatere otroke, in sicer iz različnih razlogov. Dober razlog, da bi odložili izkustvo Harryja Potterja pri nekaterih mladih bralcih, so temnejši elementi serije – ne čarovnija, temveč smrt Harryjevih staršev, ravnanje, kakršnega je Barty Hulesh deležen s strani svojega očeta, baziliskov napad na Ginny Weasley in umor Cedrica Diggoryja. Otrokom, ki so premladi, da bi razumeli smrt, lahko ti dogodki po nepotrebnem pustijo travme, tako kot so bili nekateri otroci, ki so jih peljali na ogled Disneyjevega *Levjeja kralja* premladi, da bi razumeli smrt Simbinega očeta. V članku revije *USA Today*, objavljenem nekaj tednov pred izidom *Ognjenega keliha*, so knjigotržci in knjižničarji izrazili zaskrbljenost nad številom staršev, ki kupujejo oziroma si sposojajo serijo za otroke, mlajše od osem let; lastnica knjižarne Diane Garrett je takšno ravnanje staršev označila za popolnoma neprimerno.²¹ Tisti, v čigar oskrbi so otroci, morajo natanko presoditi, kdaj so njihovi varovanci pripravljeni na takšno čtivo. Toda za mlade, ki so dovolj zreli, da razumejo temnejše vidike knjige, in predvsem za pubertetnike, ki gredo – tako bi nas opomnil Kohlberg – skozi toliko razvojnih stopenj, bi moral biti Harry Potter blizu vrha njihovega bralnega seznama.

Prevod Jakob J. Kenda

²¹ Deirdre Donahue: *Some Want Harry to Vanish till Kids Are Older* (Nekateri želijo, da Harry izgine, dokler otroci niso starejši), D1.